

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ: СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто наукові позиції щодо компетентнісного підходу в позашкільній освіті, стан і тенденції реалізації компетентнісного підходу як ресурсу оновлення програмного забезпечення позашкільних навчальних закладів.

Ключові слова: базові компетентності, компетентнісний підхід, позашкільна освіта, позашкільний навчальний заклад.

Одним зі шляхів оновлення змісту освіти й узгодження його з актуальними потребами в контексті інтеграції до європейського освітнього простору є його побудова на основі сучасних освітніх підходів [5, с.13–14]. Останнім часом в Україні затверджено нові освітні стандарти, розроблено навчальні програми, реалізуються педагогічні технології, орієнтовані на компетентнісний підхід, відповідно ключові компетентності розглядаються як основа для оцінювання навчальних досягнень в українській освіті.

Аналіз останніх наукових досліджень свідчить, що компетентнісний підхід в позашкільній освіті розробляли такі науковці, як: І. Бех, О. Биковська, О. Беляєва, В. Вербицький, Л. Вотякова, А. Золотарьова, О. Лебедєв, Г. Пустовіт.

Розглянемо сутність компетентностей, основні положення компетентнісного підходу, представлені у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях. Поняття компетентності як досвідченості суб'єкта у певній життєвій сфері трактує І. Бех. Компетентнісний підхід, за переконаннями І. Беха, повинен забезпечити несуперечливу трансформацію суб'єкта учіння у суб'єкта розвиненої суспільної практики, а саме у суб'єкта практичної діяльності як цілеспрямованого перетворення дійсності [1, с. 5–7].

Різні аспекти компетентнісного підходу досліджує Л. Масол, яка визначає компетентність як багатогранний критерій результативності освітнього процесу, феномен, що має імовірнісний характер. Звідси, специфічний акцент оцінювання досягнень у царині освіти — відносність оцінки результатів діяльності учнів. Ключові (універсальні) компетенції — результат не лише освіти, але й усього досвіду людини. Будь-який перелік компетентностей завжди варіативний [6, с. 5–17].

На підставі теоретичного аналізу та емпіричного досвіду А. Вербицький обґрунтував наступну інваріантну структуру будь-якої компетентності: ціннісно-смилова основа, мотиваційна основа, індивідуально-психологічна основа, інструментальна основа, регулятивна основа [3, с. 34–38].

В освітньому просторі України запроваджено державні освітні стандарти, ухвалено концепції, створено програми, побудовані на компетентнісній основі.

Проблема реалізації компетентнісного підходу в позашкільній освіті знаходиться у стані розроблення. З цього приводу існує ряд точок зору, на захист кожної з яких приводяться переконливі аргументи. Так, компетентнісний підхід у позашкільній освіті О. Биковська визначає як підхід, що базується на застосуванні в меті, завданнях, змісті, формах та методах позашкільної освіти компетентностей особистості. Практично його можна реалізовувати двома основними шляхами: через зміст освіти і методіку позашкільної освіти. Серед компетентностей, що становлять основу реалізації компетентнісного підходу в позашкільній освіті, автор виділяє пізнавальну, практичну, творчу і соціальну компетентності [2, с. 7–16].

На основі представлених психолого-педагогічних положень, результатів аналізу відповідних нормативних документів вважається доцільним класифікувати компетентності у позашкільній освіті за її основними завданнями, визначеними в Законі України «Про позашкільну освіту» (ст. 8). Багатовимірність досліджуваного феномену ускладнює спроби класифікувати освітні компетентності [6, с. 13]. Проте, визначивши ключові завдання, які вирізняють позашкільну освіту серед інших ланок безперервної освіти, а саме професійне самовизначення та творчу самореалізацію, можна виділити дві групи компетентностей: компетентності професійного самовизначення та соціально-психологічні компетентності.

До компетентностей професійного самовизначення можна віднести здатність і прагнення в майбутньому реалізувати себе в певній сфері професійної діяльності. До соціально-психологічних компетентностей можна віднести компетентності, які гармонізують зовнішній і внутрішній світ вихованця, а саме здатність ефективно взаємодіяти з оточуючими та розуміти себе – загальнокультурна, соціальна, креативна, здоров'язберігаюча компетентності.

Класифікація компетентностей у позашкільній освіті доцільна не лише у науковому, а й у прикладному аспекті. Керівник гуртка отримує перелік компетентностей вихованців, які він має сформувавати в навчально-виховному процесі гуртків певного напрямку, а потім оцінити як результат позашкільної освіти. Розробка й обґрунтування комплексу компетентностей як відповідних індикаторів дасть змогу деталізувати вимоги до освітніх результатів гуртківців на рівні навчальних програм і методичних посібників з позашкільної освіти.

Враховуючи, що в сучасних умовах зміст освіти спрямований на формування компетентностей особистості, О. Биковська визначає необхідним включення основних компетентностей до навчальних планів, програм, посібників тощо. Крім цього, важливим вважає безпосереднє введення їх в навчально-виховний процес у позашкільних навчальних закладах [2, с. 7–16].

Оскільки компетентності завжди асоціюються з очікуваним результатом навчання,

специфіка діагностування й оцінювання освітніх результатів гуртківців опосередкована особливостями гуртків певного напрямку діяльності, метою і завданнями навчальних програм, природою пізнавальної інформації, пріоритетними видами навчальної і виховної діяльності тощо.

Отже, для того, щоб досягти нової якості позашкільної освіти, яка буде ґрунтуватися на компетентнісному підході, потрібні зміни в програмному забезпеченні, точніше — в характері навчальних програм. У різновиді навчальних програм позашкільного навчального закладу за освітніми галузями (профільні або багатопрофільні), або за статусом (програма закладу, підрозділу, творчого колективу, об'єднання тощо), або за видом впливу на вихованця (комплексна, інтегрована, тематична), вказуються ключові (базові) компетентності, для формування яких вони складені; галузі знань, на матеріалі яких реалізується програма; види пізнавальної і практичної діяльності; форми спільної роботи різних гуртків (вирішення комплексних завдань, виконання проєктів, захист виконаної роботи перед групою фахівців різного профілю тощо).

Компетентнісний підхід в позашкільній освіті об'єктивно відповідає і соціальним очікуванням у сфері освіти, і інтересам учасників навчально-виховного процесу. Разом з тим цей підхід вступає у протиріччя з багатьма стереотипами, що склалися в системі позашкільної освіти, існуючими критеріями оцінки навчальної діяльності дітей, діяльності педагогів, роботи адміністрації.

Причину реалізації компетентнісного підходу на дуже низькому рівні Ю. Швабл вбачає у тому, що педагогіка (і наука, і практика) в основному намагається асимілювати ідеї компетентнісного підходу й представити їх як різновид традиційної педагогіки. Це призводить до того, що компетентнісний підхід як освітня інновація просто не працює – інновація не реалізується. За своїм психологічним змістом компетентнісний підхід покликаний не доповнити або поліпшити сформовану педагогічну практику, а передбачає її зміну [7, с.31–36].

Отже, реалізація компетентнісного підходу в позашкільній освіті передбачає вирішення наступних завдань: визначення на основі сучасних психолого-педагогічних підходів і відповідно до специфіки позашкільної освіти переліку компетентностей особистості як результату позашкільної освіти; розробки оновлених навчальних планів, програм, посібників; визначення методичних основ, загальних позицій щодо реалізації компетентного підходу в позашкільній освіті; удосконалення організаційних форм, методів навчання і виховання; опису інтегральних характеристик якості підготовки випускників для складання кваліфікаційних іспитів випускників позашкільного навчального закладу на основі компетентнісного підходу; здійснення комплексного особистісного і соціально значущого освітнього контролю якості

позашкільної освіти.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямку має стати теоретичне узагальнення та визначення переліку базових компетентностей в позашкільній освіті та експериментальна перевірка методики формування компетентнісної сфери вихованців позашкільних навчальних закладів у пізнавально-практичній діяльності гуртків різних напрямків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці / І. Д. Бех // Виховання і культура.— 2009.— №1–2 (17–18).— С. 5.
2. Биковська О. В. Реалізація компетентнісного підходу в позашкільній освіті / О. В. Биковська // Позашкільна освіта і виховання.— 2007.— №2.— С. 7–16.
3. Вербицкий А.А. Формирование инвариантов компетентности студента: ситуационно-компетентностный подход / А.А. Вербицкий, М. Д. Ильязова // Высшее образование сегодня.— 2011.— №3.— С. 34–38.
4. Вотякова Л. Е. Компетентностный подход в дополнительном образовании детей / Л. Е. Вотякова., О. М. Беляева.— Сыктывкар: 2009.— С. 8.
5. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики.— К.: «К.І.С.», 2003.— С. 13–14
6. Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи у системі інтегративної мистецької освіти: посібник для вчителя / [Л. Масол, Н. Миропольська, В. Рагозіна та ін.] ; за наук. ред.. Л. Масол.— К.: Педагогічна думка, 2010.— С. 5–17.
7. Швабл Ю. Психологічні аспекти компетентнісного підходу в освіті / Ю. Швабл // Вища школа.— 2010.— №1.— С. 31–36.

МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА